

Колодяжний М.Г.

*Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса НАПрН України, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник*

ЗАГОНИ САМООБОРОНИ: САМОПРАВСТВО ГРОМАДСЬКОСТІ ЧИ НОВИЙ СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ?

Громадськість є дуже важливим суб'єктом запобігання злочинності. Це положення є майже аксіоматичним. Як відомо, особливу увагу громадськості приділяли за радянських часів, коли безпосередня активна діяльність громадян у підтриманні правопорядку за місцем проживання у складі ДНД чи робота так званих товариських судів були елементами комуністичної ідеології, виступали складовою виховання молодого покоління. Якщо відкинути не завжди прийнятні для більшості людей аспекти такої діяльності (наприклад, «добровільно-примусовий» характер, врахування громадської активності у реалізації кар'єрних амбіцій, жертвування власним вільним часом, іноді необхідність оприлюднення протиправних та аморальних дій про осіб, які є знайомими чи друзями та ін.), у цілому вона є цілком позитивною та корисною для держави й суспільства.

За роки незалежності України участь громадськості у справі забезпечення законності у державі зійшла нанівець. Основний нормативно-правовий акт у цій сфері – Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 2000 р. – лишається, на жаль, майже законодавчою декларацією. Доказом цьому є конкретні цифри. Якщо у 1990 р. в Україні існувало понад 37 тис. ДНД загальною кількістю 4,5 млн дружинників, то зараз нараховується лише близько 10 тис. різноманітних громадських формувань з охорони громадського порядку. Іншими

словами, за роки незалежності України суспільство втратило той профілактичний потенціал і досвід, що набувався півстоліття.

Після трагічних революційних подій в Україні у лютому 2014 р. відбулись певні зміни у суб'єктах запобігання злочинності. Йдеться про так звані загони самооборони, які іноді іменуються українським миротворчим контингентом. Саме їх діяльності, формам роботи, ризикам й можливим перевагам й присвячено ці тези (свідомо уникаючи політичний аспект даного питання).

Проведений контент-аналіз друкованих та електронних ЗМІ, а також відгуків і коментарів пересічних українців щодо діяльності новостворених загонів самооборони є неоднозначним. Одна група громадян виключно негативно ставиться до роботи таких підрозділів, вважаючи, що останні не мають правових основ діяльності, чіткого правового статусу, визначеного чинним законодавством. Актуалізується така позиція ще й непоодинокими випадками розбійних нападів та інших злочинів, що вчиняються групами озброєних злочинців під виглядом загонів самооборони, які чинять самосуд над окремими категоріями громадян. Друга група – бачить в таких загонах порятунк у непрості революційні часи для української державності, що полягає у допомозі правоохоронним органам підтримувати правопорядок, посиленні захисту конституційних прав громадян.

Аналіз роботи даних добровільних підрозділів із числа найбільш свідомих та патріотичних українців показує, що в їх складі переважають чоловіки, які є представниками різних соціально-професійних груп. У лавах загонів можна зустріти робітників, науковців, колишніх представників силових відомств. За складом самих учасників вказані формування також є різними: одні загони здійснюють діяльність без участі правоохоронців, інші – допомагають патрульно-постовій службі міліції, підрозділам ДПС виконувати службові обов'язки. Географія роботи таких громадських формувань представлена багатьма регіонами нашої держави. Однак більше вони поширені у Києві та областях західної частини України. Результати діяльності таких загонів самооборони можна охарактеризувати словами самих правоохоронців: кількість зло-

чинів загальнокримінальної спрямованості, порушень правил дорожнього руху тощо є значно меншими саме в тих районах, де громадський порядок охороняється саме за їх участю.

На мою думку, ідея створення добровільних об'єднань, які брали участь у посиленні законності у країні, захисті прав громадян на життя, здоров'я, безпеку, недоторканність є благородною та виправданою. Однак існує низка «але», певних застережень, що полягають у такому:

– має бути розроблений новий закон або доповнений чинний закон, указаний вище, де б чітко регламентувалася діяльність подібних загонів самооборони, з метою надання їх роботи правового характеру та її відповідності принципу законності;

– недопущення використання таких об'єднань виключно у політичних цілях, щоб вони «обслуговували» амбіції й прагнення певних політичних сил;

– заборона на використання такими підрозділами з числа добровольців зброї (холодної, вогнепальної) задля уникнення провокацій, жертв (навіть з числа потенційних правопорушників);

– створення табу на випадки самоправства з боку загонів самооборони, їх діяльність має чітко координуватись із місцевими районними відділами міліції.

Вбачається, що є достатньо великий шанс продовження роботи таких самоорганізованих підрозділів з числа небайдужих громадян до забезпечення правопорядку у місцевій громаді. Це можна пояснити наступним:

а) ідея створення загонів була ініційована не «зверху», а стала результатом загальної громадської зацікавленості проблемою запобігання найбільш поширеним видам злочинів;

б) до таких підрозділів є достатньо великий рівень довіри з боку громадян порівняно із органами внутрішніх справ, які часто дорікають у корумпованості, бюрократії чи малоефективності;

в) робота даних громадських об'єднань правоохоронної спрямованості повністю відповідає важливому принципу економічної обгрунтованості запобіжної діяльності, оскільки загони самообо-

рони функціонують виключно на безоплатній добровільній основі;

г) такі підрозділи покликані зруйнувати поширений в нашому суспільстві принцип, звичний менталітет та ідеологію життя більшості українців «моя хата з краю», бо від кожного з нас, за великим рахунком, залежить не лише рівень криміногенності у районі проживання, а добробут країни у цілому;

д) робота таких загонів, безперечно, сприятиме підвищенню давно втраченої довіри українців до правоохоронних органів, оскільки при спільному з добровольцями виконанні підрозділами МВС України своїх обов'язків мінімізуватимуться корупційні ризики та інші протиправні дії з боку останніх.

На моє глибоке переконання, діяльність вказаних загонів самооборони є кроком уперед у підвищенні результативності роботи, зокрема органів внутрішніх справ, щодо охорони громадського порядку, у «пожвавленні», практичній реалізації хоча і застарілого, однак чинного Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 2000 р., але за тієї умови, що учасники таких формувань будуть чітко дотримуватись букви закону і реально захищати конституційні права мешканців місцевої громади.

Є очевидним, що загони самооборони чи інші громадські формування добровольців з будь-якими подібними назвами є важливим поступом на шляху перебудови нашої країни, здійснення реформування органів кримінальної юстиції, якісної зміни принципів їх роботи, трансформації ментальності українців, демократизації та «європеїзації» їх світогляду, наближення стандартів, в тому числі у сфері запобігання злочинності, до найкращих передових світових зразків. Будемо сподіватись.